

Dla okresu pomiędzy r. 346 a 360 nie zachowały się żadne wiarygodne przekazy papirusowe dotyczące cen kruszców monetarnych, z wyjątkiem lakonicznej informacji pochodzącej z r. 360, która ustalała dolną granicę poziomu wymiany solidusa na około 8 000 talentów względnie 200 myriad denarów¹⁰⁴. W tej sytuacji sporego znaczenia nabiera informacja Ammianusa Marcellinusa i Zosimosa, iż z okazji nadania Julianowi tytułu Augusta, cesarz obdarował każdego żołnierza *donativum* w wysokości 5 solidusów i 1 funta srebra¹⁰⁵. Jak wskazuje uzyskana na tej podstawie relacja kruszców (1:14,4), w okresie od zakończenia wojny domowej, to znaczy od r. 324, w następstwie postępującej normalizacji sytuacji wewnątrz kraju doszło do obniżenia dotychczasowej proporcji wymiany metali monetarnych¹⁰⁶. Niemniej w rezultacie pogorszenia się w połowie IV w. sytuacji politycznej i militarnej państwa rzymskiego, zasoby kruszczowe będące w bezpośredniej dyspozycji skarbu cesarskiego uległy widocznemu zmniejszeniu; taką przynajmniej interpretację zdaje się dopuszczać wydanie przez Walensa kilku zarządzeń nakazujących konfiskowanie zasobów złota będących w posiadaniu prywatnym¹⁰⁷. Podjęto ponadto szereg innych kroków, które miały na celu — jak można sądzić — podniesienie wydajności wydobywczej kopalni.

W II i III w. metale wydobywano zarówno w ośrodkach przejętych przez władzę cesarską, jak i przy pomocy prywatnych poszukiwaczy,

P. Grierson, *The Tablettes Albertini and the value of the solidus in the fifth and sixth centuries A.D.*, JRS XLIX, 1959, s. 78; Jones, *Later Roman Empire*, t. II, s. 858; Suchodolski, *Moneta*, s. 49—50.

¹⁰⁴ Mickwitz, o.c., s. 112.

¹⁰⁵ Amm. Marc. XX 4,18; Zos. III 9. Zob. Kent, *Gold coinage*, s. 192; Pignaniol, *L'empire chrétien*, s. 138.

¹⁰⁶ Por. Kent, *An introduction*, s. 111 n.; Jones, *Inflation*, s. 307 n. Zob. zastrzeżenia, jakie wysuwa Adelson, *Silver currency*, s. 8.

¹⁰⁷ Zos. V 29; *Dig. XXXIX* 4,11; *Cod. Theod.* XIII 11,2, XIII 11,13, XI 28,7, XI 28,12; *Cod. Just.* XI 52, IV 2,63. Na niekorzystny bilans kruszczowy państwa rzymskiego u schyłku IV w. wskazuje m.in. przywrócenie uprzednio odwołanych zakazów eksportu niektórych towarów takich jak: wino, oliwa, broń, korzenie, kamienie szlifowane, zboże, złoto (*Dig. XXXIX* 4,11; *Cod. Just.* IV 41,1 i 2,53). Niemniej *Descriptio orbis terrae* XIV (57) s. 472 n., XVII (63) s. 505 n. (ed. Th. Sinko) wspomina o dokonywaniu na dużą skalę zakupu niewolników w krajach barbarzyńskich. Por. Augustin. Serm. XXI 13 (transakcje sprzedaży niewolników finalizowane w złocie). Z drugiej strony *Cod. Just.* IV 62,1 podaje, iż mimo zakazów władz zabraniających zakupu niewolników realizowanego w kruszczach trwał on nadal. Równocześnie rosły kontrybucje, które początkowo wypłacano jedynie Gotom, a w okresie późniejszym również i innym barbarzyńcom. Obciążenie skarbu z tego tytułu wyniosło w 430 r. 350 funtów złota, w 434 r. 700 funtów, podczas gdy w 444 r. już 2100 funtów złota. Bliżej zob. *Prisc. frg.* 1 i 5=FHG LXXI, LXXII, LXXIV; Theoph. a.m. 5942. Podobnie *Cod. Theod.* XIII 11,2 (418 r.); *Cod. Just.* XI 52 (393 r.). O trudnościach towarzyszących zebraniu tych sum wspomina *Olympiod. frg.* 5 oraz Zos. V 29. Dla wypłacenia kontrybucji w wysokości 4000 funtów złota dla Alaryka w 407 r. zwrócono się o pomoc do senatorów. Por. K. Fitzler, *Steinbrüche und Bergwerke im ptolemäischen Verwaltung Ägyptens*, Leipzig 1917, s. 87; W. L. Westermann, *The slave systems of Greek and Roman Antiquity*, Philadelphia 1955, s. 94 n.; Bernardi, o.c., s. 74 n. Zob. również R. Mac Mullen, *Barbarian influence on Rome before the great invasion* [w:] XIV International Congress of Historical Sciences, San Francisco, August 22—29, 1975, San Francisco 1975, t. II, s. 15.